

УДК 376-056.264

DOI 10.32626/2413-2578.2022-19.5-15

О.Б. Бєлова

alena.bielova77@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0001-6162-4106>

КОНЦЕПТУАЛЬНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ДІАГНОСТИКИ СЕМІОТИЧНОЇ ПІДСКЛАДОВОЇ ДІТЕЙ З ЛОГОПАТОЛОГІЄЮ

Відомості про автора: Бєлова Олена Борисівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри логопедії та спеціальних методик Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Кам'янець-Подільський, Україна. У колі наукових інтересів: психологія осіб з порушеннями мовлення; мовленнєва готовність до школи дітей з логопатологією. E-mail: alena.bielova77@gmail.com

Contact: Bielova Olena Borysivna, PhD in of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Speech Therapy and Special Techniques of Kamyanets-Podilsky Ivan Ohienko National University, Kamyanets-Podilsky, Ukraine. Academic interests: features of the development of cognitive and emotional-volitional spheres of children with speech disorders; speech activity of children with speech disorders. alena.bielova77@gmail.com

Відомості про наявність друкованих статей: 1) **Bielova, O.** (2019). Patterning types of aggressive behaviour of primary school children with speech disorders. *Special Education*. Vol 2, No 40, P. 201–236. (Scopus). 2) **Bielova, O.** (2021). Modern view of speech readiness for school of children of older preschool age with typical psychophysical development and disorders. *Scientific Journal. ScienceRice: Pedagogical Education. Kharrkiv: SPC PC Technology center*, № 1 (40) P. 31–36. 3) **Bielova, O.** (2021). The state of development of components of speech readiness of older preschool children with speech disorders. *Special Education*. Vol 1, No 42. P.137–189. (Scopus).

Бєлова О.Б. Концептуально-методологічні підходи до діагностики семіотичної підскладової дітей з логопатологією. У

науковому дослідженні представлено теоретично-парадигмальний аналіз наукових концепцій щодо проблемних питань семіотичної підскладової когнітивного компонента мовленнєвої готовності до школи дітей старшого дошкільного віку з логопатологією. Обумовлено діагностичний напрямок спрямований на вивчення семіотичної підскладової у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення. Завдання дослідження: теоретичний аналіз науково-концептуальних положень щодо складових семіотичної мовно-знакової системи; опис рівнів семіотичної підскладової з позиції лінгвістики; дескрипція методів діагностики семіотичної підскладової для вивчення стану сформованості фонематичних процесів, лексичної та граматичної складових мовлення у дітей старшого дошкільного віку з логопатологією. Мета дослідження: теоретичне обґрунтування семіотичної підскладової та визначення напрямків її дослідження у дітей старшого дошкільного віку з логопатологією. Під час наукового теоретичного дослідження було здійснено обґрунтування термінів та терміносполук таких як «семіотика», «знак», «знакова система», «мовно-знакова система»; розглянуто семіотичну мовно-знакову систему з концепції трьох вимірів (семіозису): синтаксису, семантики і прагматики; розкрито стратегію функційної системи мови та мовлення, до структури якої входить три підсистеми: програмувальна, регулювальна та семіотична; описано семіотичну підструктуру, з позиції лінгвістики, яка складається з фонематичного, лексичного, граматичного (морфологічного та синтаксичного) рівнів; сплановано діагностичний напрям, який передбачає діагностику рівня сформованості в дітей старшого дошкільного віку з логопатологією фонематичних процесів (фонематичного сприймання: диференціація близьких за звучанням фонем, виділення звуку з групи звуків, слів; фонематичного аналізу: виявлення позицій звуку в слові, визначення кількості звуків у слові, порівняння слів за звуковим складом; фонематичного уявлення: зіставлення звуку з назвою предметів, малюнка); лексичної (активний і пасивний словник) та граматичної складових мовлення (створення переказу; уживання прийменників, займенників; узгодження слів у числі, роді, відмінку).

Ключові слова: семіотика, мовно-знакова система, системи мови та мовлення, фонематичний процес, лексика, граматики, діти з порушеннями мовлення.

Bielova O. Conceptual and methodological approaches to the diagnosis of semiotic subcomponent of children with speech pathology.

The research presents a theoretical and paradigmatic analysis of scientific concepts on the problematic issues of the semiotic substructure of the cognitive component of speech readiness for school of older preschool children with speech pathology. The diagnostic direction is aimed at studying the semiotic subcomponent in older preschool children with speech disorders. Objectives of the study: theoretical analysis of scientific and conceptual provisions on the components of the semiotic language and sign system; description of levels of semiotic substructure from the point of view of linguistics; description of methods of diagnostics of semiotic substructure for studying the state of formation of phonemic processes, lexical and grammatical components of speech in children of older preschool age with speech pathology. The purpose of the research: theoretical substantiation of the semiotic subcomponent and determination of the directions of its research in children of older preschool age with speech pathology. During the scientific theoretical research, the substantiation of terms and terms such as "semiotics", "sign", "sign system", "language-sign system" was carried out; the semiotic language-sign system from the concept of three dimensions (semiosis) is considered: syntax, semantics and pragmatics; the strategy of the functional system of language and speech is revealed, the structure of which includes three subsystems: programming, regulating and semiotic; describes the semiotic substructure, from the standpoint of linguistics, consists of phonemic, lexical, grammatical (morphological and syntactic) levels; planned diagnostic direction, which involves diagnosing the level of formation in older preschool children with speech pathology of phonemic processes (phonemic perception: differentiation of similar phonemes, selection of sound from the group of sounds, words; phonemic analysis: detection of sound positions in a word, determining the number of sounds in a word, comparison of words by sound composition, phonemic representation: comparison of sound with the name of objects, pictures); lexical (active and passive vocabulary) and grammatical components of speech (creation of translation; use of prepositions, pronouns; coordination of words in number, gender, case).

Keywords: semiotics, language-sign system, language and speech systems, phonemic process, vocabulary, grammar, children with speech disorders.

Постановка проблеми. Мовленнєва готовність є найважливішим показником інтелектуальної готовності до школи. Для успішного навчання дитина повинна мати цілу низку необхідних

передумов, сформованих у неї ще в дошкільному віці: фонематичні процеси, звуковимову, словниковий запас, граматичну узгодженість, зв'язність мовлення, просодичність мовленні, дрібну моторику, мотивацію, емоційне налаштування. Порухене мовлення у дітей старшого дошкільного віку значно ускладнює процес засвоєння нових умінь та знань. Виявлення у дітей стану розвитку семіотичної підскладової потребує ґрунтовного діагностичного обстеження й відповідного корекційного втручання. Завданням дослідження: теоретичний аналіз науково-концептуальних положень щодо складових семіотичної мовно-знакової системи; опис рівнів семіотичної підструктури з позиції лінгвістики; дескрипція методів діагностики семіотичної підструктури для вивчення стану сформованості фонематичних процесів, лексичної та граматичної складових мовлення у дітей старшого дошкільного віку з логопатологією.

Аналіз останніх досліджень. Проблемні питання щодо семіотичної підскладової були висвітлені у різних наукових публікаціях, зокрема приділялась увага значенню семантики та її складовим у лінгвістичній науці (О.Бодик, М. Кочерган, N. Reimer та ін.) та у дошкільній лінгводидактиці (А. Богуш, Н. Гавриш); обґрунтований опис семіотичної складової здійснено під час вивчення проблеми психомовленнєвого розвитку осіб із вродженими незрощеннями губи та піднебіння (С. Конопляста); в процесі формування семіотичної підсистеми мови у дітей з інтелектуальними порушеннями (О. Боряк), а також у подоланні загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку (Л. Трофименко).

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування семіотичної підскладової та визначення напрямків її дослідження у дітей старшого дошкільного віку з логопатологією.

Виклад основного матеріалу. **Семіотика** (з грец. «ознака», «знак») – це знаковий спосіб передачі інформації; з позиції лінгвосеміотики, мовленнєва знакова система (М. Кочерган, С. Семчинський та ін.) [11; 16]. «**Знак**» (лат. *signum*) є матеріалістичним символом, який представлено в якості іншого предмета з метою накопичення, акумулювання і трансформування інформаційних даних. «**Знакова система**» є структурним упорядкуванням взаємозалежних між собою знаків, що об'єднані в єдиний механізм за певними критеріями. «**Мовно-знакова система**» включає речення, словосполучення, слово, морфему, склад, фонему.

Семіотична мовно-знакова система (С. Peirce, С. Morris) розглядається з концепції трьох вимірів (семіозису): синтаксису, семантики і прагматики [20; 21].

Синтаксис – це взаємовідношення між знаками, їх упорядкування в мовленнєвому контексті («знак»→«знак»), тобто, граматична будова словосполучень (група слів, які граматично правильно й змістовно між собою з'єднані) та речень (взаємозв'язок слів і сполук у єдиній синтаксичній конструкції) у мовленні.

Семантика – це відповідність «знака» (слова) певному предмету, дії, явищу («знак»→«предмет»). Під час сприймання суб'єктом різних видів мовлення (усного, писемного) відбувається розуміння символічної структури (N. Reimer) [22]. Розрізняють два види семантики: *лексичний*, який указує на усвідомлення значень слів та *фразовий*, який розкриває розуміння значень фраз, речень, що побудовані з окремих лексем (слів).

Прагматика – це використання знаків та знакової системи в практичній мовленнєвій діяльності («знак» → «суб'єкт»). Уміння суб'єктом комунікації інтерпретувати знаки мовлення, застосовуючи семіотичні прийоми; вибудовувати мовні конструкції відповідно до ситуацій та під впливом динамічних коливань емоцій, мотиваційних спрямувань, особистісно-оцінних змін.

Наукові тенденції з фізіології (функційна система – Л. Анохін), психолінгвістики (мовленнєва діяльність – Л. Виготський, О. Леонтьєв та ін.; породження мовлення – О. Леонтьєв; Т. Ахутіна), нейропсихології (теорія взаємозв'язку структурно-функційної організації мозку з психічною діяльністю – О. Лурія) вибудовують стратегію функційної системи мови та мовлення, до структури якої входить три підсистеми: програмувальна, регулювальна та семіотична [1; 2; 6; 8; 9; 12; 13].

Підсистема програмування мовлення за результатами фізіологічних (О. Кокун) та психолінгвістичних (О. Лурія, Т. Ахутіна, О. Леонтьєв та ін.) досліджень має загально-функційний алгоритм дії: *мотив, формування задуму, смислове структурування (синтаксування) задуму, семантичне синтаксування, поверхневе синтаксування (перетворення висловлювання на граматичну структуру), фонологічне та моторне програмування висловлювання* [2, с. 77, 131; 8, с. 55; 12; 13].

Регулювальна підсистема розглядає свідому форму психічної діяльності – довільно-вольове управління мовленням [8, с. 55].

Семіотична підструктура, з позиції лінгвістики, складається з фонематичного, лексичного, граматичного (морфологічного та синтаксичного) рівнів. Їхній опис дозволить уявити діагностичний напрям констатувального експерименту.

Фонематичний рівень – розкриває взаємозв'язок фонем із звуками мовлення. Сприятий фізичний звук реалізується через *фонему*, розпізнається, далі відбувається порівняння, розрізнення морфем, слів та речень, а відтак і розшифрування закодованої інформації. Фонема складає одиницю мови, а звук відповідає одиниці мовлення. *Звуки мовлення* – це фізичний феномен, вони виникають під час коливання повітря в артикуляційному апараті. *Фонем* є уявним явищем і складають еталон для розпізнавання звуків [19].

Фонем в мові відрізняються варіативністю. Під час мовлення звучання однотипних фонем суттєво не відрізняються, але воно призводить до заміни семантичної структури слова, тому потрібно зважати на це в процесі засвоєння орфографічної грамотності. Фонематичні вміння, на думку Є. Соботович, забезпечують основу для формування імпресивного та експресивного мовлення. Їхня сформованість у дітей старшого дошкільного віку сприяє оволодінню практичними мовленнєвими знаннями (узагальнення фонем, уявлення звукових образів слів, утворення фонем за їх смисловою та розрізнявальною ознаками). Засвоєння фонематичної складової дозволяє відрізнити правильно відтворений звуковий склад слова від спотвореного [17].

Лексичний рівень базується на словниковому складі мови. Одиницею мови є лексема (слово), якою позначають предмети, властивості, дії тощо. Слово має лексичне та граматичне значення. Зокрема, лексичне – розкриває зміст слова, а граматичне – вказує на належність слова до певної частини мови, її граматичну змінність за родом, числом, відмінком тощо (розглядається в морфології).

За характером значень слова поділяються на: *конкретні* (здатні відображати реальний зміст предмета, властивостей, явищ); *абстрактні* (слова, що не співвідносяться з реаліями); *однозначні*, *багатозначні* (*прямі* (основні), *переносні* (*метафора* – перенесення значення з одного предмета, явища на інші; *метонімія* – перейменування предметів; *синекдоха* – використання назви частини предмета замість цілого, видового поняття замість родового чи однини в значенні множини); *омоніми* (однакове написання, але абсолютне різне значення); *повні і неповні* (*омоформи*, *омофони* й *омографи*);

синоніми (різні за звучанням – близькі за значенням); *антоніми* (протилежні за значенням); *пароніми* (подібні за звучанням і частково за будовою) тощо [7; 10].

У структурі лексичного значення слова розрізняють: *денотативне значення* – словом позначається предмет (явище); *сигніфікативне значення* – словом позначається загальне поняття (узагальнення, класифікація предметів); *емотивне (конотативне) значення* – емоційно-експресивне, оцінне відображення предметів і явищ зовнішнього світу; *структурне значення* – відношення слова до інших слів мови під час синтагматичної (смісловий зв'язок між одиницями, що мають спільні семантичні компоненти) та парадигматичної (слова, що мають відношення до певного структурного класу: синонімічного ряду, антонімічної групи, семантичного поля тощо) взаємодії [11].

За спостереженнями вчених (Л. Виготського, О. Леонтєва та ін.), сформованість лексичної складової в дітей визначається засвоєнням ними семантичної структури слова. Етап розвитку лексичного мовлення відбувається поступово: співвіднесення слова з предметом; розуміння значення слова; узагальнення словесного поняття [6; 12].

На достатній розвиток лексичного рівня в старших дошкільників вказує: уміння використовувати в мовленні різні рівні узагальнених значень слів (співвіднесення слова з однорідним класом предметів; окреслення семантичних ознак слова, типових для ситуацій, у яких вони вживаються; оволодіння лексичним значенням слова і виділення стійких ознак у різних його смислах; засвоєння переносних та синонімічних значень слів; уживання абстрактно-узагальнених слів); установлення між словами значущих зв'язків (ситуативних, синтагматичних, парадигматичних, понятійних, логічних); використання прийомів семантичного засвоєння (перцептивне сприймання предмета та співвіднесення його зі словом; сприймання слова в певній ситуації, усвідомлення його значення та подальше використання у власному мовленні; опертя на словесні зв'язки; класифікація слова за семантичною ознакою різного ступеня узагальненості); граматичне узгодження мовленнєвих конструкцій [5].

Синтаксичний рівень – механізм побудови синтаксичних конструкцій, зокрема словосполучень та речень у мовленні. Словосполучення – це об'єднання двох чи більше повнозначних слів

пов'язаних за змістом та граматично. Виділяють такі типи словосполучень: лексичні і синтаксичні; іменні, прикметникові, числівникові, займенникові, дієслівні й прислівникові; сурядні й підрядні; прості і складні.

Речення є синтаксичною одиницею, граматичною конструкцією, побудованою з одного чи кількох слів, які виражають закінчену думку (погляди та міркування мовця, передають інформаційний зміст, слугують засобом спілкування). Особливостями речення є предикативність (об'єктивна дійсність) та інтонація завершеності (логічність завершення). Речення поділяють на: розповідні (стверджувальні та заперечні); питальні (власне питальні і риторично питальні); спонукальні; емоційно нейтральні й емоційно забарвлені; прості і складні [15].

На засвоєння синтаксичного рівня дітей вказують їхні вміння використовувати в мовленні різні типи синтаксичних конструкцій: прості поширені та непоширені речення, складносурядні та складнопідрядні речення, розуміти та вживати під час спілкування логіко-граматичні конструкції; змінювати синтаксичну структуру речення (розширювати, уточнювати, спрощувати, інтерпретувати синтаксичні конструкції) [18, с.103–104].

Морфологічний рівень спрямований на конструювання словоформ та їх розуміння. Йдеться про граматичну властивість слів, їх групування (слова та словоформи) за граматичними класами, розрядами, типами. *Морфема* є найменшою частиною слова (корінь, суфікс, префікс, флексія), що складається з однієї або кількох фонем. *Морфологічна ознака* включає словозміну, словотворення, морфологічну будову (префікси, суфікси, закінчення). Слова за морфологічними ознаками поділяються на *змінювані* (іменник, прикметник, числівник, займенник, дієслова дійсного, умовного, наказового способів дієприкметник, дієприслівник, інфінітивів, дієслівні форми) та *незмінювані* (прислівник, прийменник, сполучник, частка і вигук). Виділяють *морфологічні категорії* роду, відмінка, числа, означеності/неозначеності, ступеня якості, часу, виду, стану, способу й особи [4, с.346; 11].

Сформованість морфологічного рівня в дітей старшого дошкільного віку характеризується вмінням правильно вживати під час мовлення граматичні категорії (числові, родові, відмінкові та ін.), а також, засвоювати різновиди словозміни, словосполучень, предметно-синтаксичних значень слів [18, с.103–104].

Вивчення семіотичної підскладової в констатувальному дослідженні ґрунтується на практично-дидактичних матеріалах (Г. Блінова, С. Конопляста, А. Малярчук, Л. Трофименко та ін.) й передбачає діагностику рівня сформованості в дітей старшого дошкільного віку з логопатологією фонематичних процесів (*фонематичного сприймання*: диференціація близьких за звучанням фонем, виділення звуку з групи звуків, слів; *фонематичного аналізу*: виявлення позицій звуку в слові, визначення кількості звуків у слові, порівняння слів за звуковим складом; *фонематичного уявлення*: зіставлення звуку з назвою предметів, малюнка); лексичної (активний і пасивний словник) та граматичної складових мовлення (створення переказу; уживання прийменників, займенників; узгодження слів у числі, роді, відмінку) [3; 9; 14; 18].

Висновки. Аналіз наукових джерел дозволяє зробити відповідні висновки.

1. Здійснено теоретичний аналіз проблемних питань, щодо семіотики у лінгвістичній науці. Обґрунтовано терміни та терміносполуки такі як «семіотика», «знак», «знакова система», «мовно-знакова система».

2. Розглянуто семіотичну мовно-знакову систему з концепції трьох вимірів (семіозису): синтаксису, семантики і прагматики; розкрито стратегію функційної системи мови та мовлення, до структури якої входить три підсистеми: програмувальна, регулювальна та семіотична. Описано семіотичну підструктуру, з позиції лінгвістики, яка складається з фонематичного, лексичного, граматичного (морфологічного та синтаксичного) рівнів;

3. Виділено діагностичний напрям, який передбачає діагностику рівня сформованості в дітей старшого дошкільного віку з логопатологією фонематичних процесів (*фонематичного сприймання*: диференціація близьких за звучанням фонем, виділення звуку з групи звуків, слів; *фонематичного аналізу*: виявлення позицій звуку в слові, визначення кількості звуків у слові, порівняння слів за звуковим складом; *фонематичного уявлення*: зіставлення звуку з назвою предметів, малюнка); лексичної (активний і пасивний словник) та граматичної складових мовлення (створення переказу; уживання прийменників, займенників; узгодження слів у числі, роді, відмінку).

Перспективою подальших досліджень є вивчення компонентів мовленнєвої готовності дітей з логопатологією до умов інтегрованого навчання.

Бібліографія

1. **Анохин, П. К.** (1980). Узловые вопросы теории функциональных систем. Москва: Наука. 197 с.
2. **Ахутина, Т. В.** (1989). Порождение речи. Нейролингвистический анализ синтаксиса. Москва: Наука. 246 с.
3. **Блінова, Г. Й.** (2001). Альбом для обстеження мовлення у дитини. Київ: Благовіст. 215с.
4. **Богущ, А. М., Гавриш, Н. В.** (2007) Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови. Київ: Видавничий дім «Слово».. 542 с.
5. **Боряк О. В.** (2015). Специфіка формування семіотичної підсистеми мови при дизонтогенезі розвитку (розумовій відсталості). Зб.наук.праць. *Актуальні проблеми корекційної освіти / за ред. В.М. Синьов, О.В. Гаврилов. Вип.5. Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, С.36 –46.*
6. **Выготский, Л. С.** (2003). Основы дефектологии: учеб. пособие. СПб.: Лань, 654 с.
7. **Ковалик, І. І.** (1977). Слова з конкретним і абстрактним значенням. *Українська мова і література в школі.* № 4. С. 37-42.
8. **Кокун, О. М.** (2006). Психологія. Київ: Центр навчальної літератури, 184 с.
9. **Конопляста, С. Ю.** (2016). Ринолалія від А до Я: монографія. Київ: Книгаплюс, 312 с.
10. **Кочерган, М. П.** (2010). Загальне мовознавство. Київ: Академія, 464 с.
11. **Кочерган, М. П.** (2000). Вступ до мовознавства. Київ, Видавничий центр “Академія”. 368 с.
12. **Леонтьев, А. А.** (1999). Основы психолінгвістики: учеб. пособие. Москва : Смысл, 287 с.
13. **Лурия, А. Р.** Основы нейропсихологии : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва: «Академия», 2004. 384 с.
14. **Малярчук, А. Я.** (2003). Обстеження мовлення дітей. Київ: Літера ЛТД. 104с.
15. **Портал української мови.** Електронний ресурс: <https://pravila-uk-mova.com.ua/index/sintaksis/0-20>.
16. **Семчинський, С. В.** (1996). Загальне мовознавство. Київ: АТ “ОКО”. 416 с.
17. **Соботович, Є.Ф.** (2004). Психолінгвістична періодизація мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. *Теорія та практика сучасної логопедії.* Збі.наук. праць. Вип. 1. Київ: Актуальна освіта. 168 с.
18. **Трофименко, Л. І.** (2014). Шляхи подолання загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку. *Монографія.* Київ. 144 с.
19. **Ющук, І. П.** (2000). Вступ до мовознавства: навч. посіб. Київ: Рута. 126 с.
20. **Morris, C.** (1946). Signs Language and Behavior.
21. **Peirce, C. S.** (1910). Signs and their Objects. Meaning. 2. P. 230–232.
22. **Reimer, N.** (2010). Introduction to Semantics. Cambridge University Press.

References

1. **Anokhin, P.K.** (1980). Key issues of the theory of functional systems. Moscow: Science. 197 p.
2. **Akhutina, T.V.** (1989). Generation of speech. Neurolinguistic syntax analysis. Moscow: Science. 246 p.
3. **Blinova, G. Y.** (2001). An album for examining a child's speech. Kyiv: Annunciation. 215 p.
4. **Bogush, A.M., Gavrish, N.V.** (2007) Preschool language didactics: Theory and methods of teaching children their native language. Kyiv: Slovo Publishing House. 542 p.
5. **Boryak, O.V.** (2015). The specifics of the formation of the semiotic subsystem of language in the dysontogenesis of development (mental retardation). Zb.nauk.prats. Actual problems of correctional education / ed. V.M. Sinov, O.V. Gavrilov. Issue 5. Kamyanets-Podilsky: Medobory-2006, P.36-46.
6. **Vygotsky, L.S.** (2003). Fundamentals of defectology: textbook. allowance. СПб. : Lani, 654p.
7. **Kovalik, I.I.** (1977). Words with concrete and abstract meaning. Ukrainian language and literature at school. № 4. P. 37–42.
8. **Kokun, O. M.** (2006). Psychophysiology. Kyiv: Center for Educational Literature, 184 p.
9. **Konoplysta, S. Yu.** (2016). Rhinolalia from A to Z: monograph. Kyiv: Knigaplus, 312 p.
10. **Kochergan, M. P.** (2010). General linguistics. Kyiv: Academy, 464p.
11. **Kochergan, M. P.** (2000). Introduction to Linguistics. Kyiv, Publishing Center "Academy". 368 p.
12. **Leontiev, A.A.** (1999). Fundamentals of psycholinguistics: textbook. Moscow: Smisl, 287 p.
13. **Luria, A.R.** Fundamentals of neuropsychology: textbook. Moscow: Akademiya, 2004. 384 p.
14. **Malyarchuk, A. Ya.** (2003). Electronic resource: <https://pravila-uk-mova.com.ua/index/sintaksis/0-20>
16. **Semchinsky, S.V.** (1996), General Linguistics, Kyiv: OKO JSC, 416 p.
17. **Sobotovych, E.F.** (2004) Psycholinguistic periodization of speech development of preschool children, theory and practice of modern speech therapy, collection of scientific works, issue 1. Kyiv: Current Education, 168 p.
18. **Trofimenko, L.I.** (2014). Ways of overcoming the general underdevelopment of speech in preschool children. Monograph. Kyiv. 144 p.
19. **Yushchuk, I.P.** (2000). Introduction to linguistics: textbook. Kyiv: Ruta. 126 p.
20. **Morris, C.** (1946). Signs Language and Behavior.
21. **Peirce, C. S.** (1910). Signs and their Objects. Meaning. 2. P. 230–232.
22. **Reimer, N.** (2010). Introduction to Semantics. Cambridge University Press.

Стаття отримана 12.04.2022 р.